

УДК 342.721:681.302

В.М. БРИЖКО, кандидат юридичних наук (Ph.D),
старший науковий співробітник

ПРО ПРИВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У ВІДПОВІДНІСТЬ ДО ПОЛОЖЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Анотація. Щодо кодифікації інформаційного законодавства України.

Аннотация. До кодификации информационного законодательства Украины.

Summary. In relation to the codification of informative legislation of Ukraine.

Ключові слова. Право, інформаційне законодавство, інтеграція до ЄС, кодифікація.

Стратегія України щодо приведення законодавства України у відповідність до положень європейського права передбачає рух до реальної демократії, ринкового господарства та громадянського суспільства, які базуються на засадах верховенства права та забезпечення прав людини і основоположних свобод. Курс на інтеграцію* до Європейського Союзу обумовлений багатьма причинами [1 – 5], головними з яких є:

- визначення правил торгової політики у Європі – сфера виняткового відання Європейських Співтовариств. Співробітництво ґрунтується на угодах про партнерство і співпрацю, які передбачають зближення національних законодавств з правом ЄС;
- право ЄС – це автономна правова система, яка виникла в результаті і в межах суверенних прав і правомочності, переданих державами-членами інтеграційним утворенням. За своїми основними кваліфікаційними характеристиками воно відрізняється від національного права держав-членів і загального міжнародного права;
- право ЄС формується на стику національного і міжнародного права та поширюється на територію Європейського Союзу не тільки на громадян, а й на всіх юридичних осіб, що знаходяться під юрисдикцією держав-членів ЄС;
- предметна і просторова юрисдикція ЄС розширюється. Це має прямі наслідки для країн, що мають спільні кордони або тісно співпрацюють з ЄС. Наприклад, наслідки Шенгенських угод, що регулюють візову і міграційну політику щодо притулку;
- одна з найважливіших умов входження в число держав-членів співдружності і отримання економічних та торгових пільг – приведення національної правової системи у відповідність з правом ЄС. У своїй сукупності воно утворює надбання ЄС (*acquis communautaire*), як це, зокрема, передбачено Угодою про партнерство та співробітництво, укладеною між Європейськими Співтовариствами та їх країнами-членами і Україною.

У роботі [1] зазначається, що *“право Європейського Союзу может быть определено как система правовых норм, обеспечивающих развитие европейской интеграции и регулирующих общественные отношения, связанные с этим процессом”*.

Сучасне поширення інформаційно-комп’ютерних технологій та мереж, які активно сприяють нарощуванню інформаційних ресурсів у різних за призначенням базах даних, викликане економічною потребою в отриманні переваг у конкурентній боротьбі. За умов

© В.М. Брижко, 2010

* Від авт. “Інтеграція” (від лат. *integratio* – відновлення, заповнення): 1) об’єднання кількох систем в єдину багатофункціональну систему; 2) інтеграція економічна – об’єднання економічних суб’єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв’язків між ними. Виявляється як у розширенні виробничо-технологічних зв’язків, сумісному використанні ресурсів, об’єднанні капіталів, так і в створенні один одному сприятливих умов економічної діяльності [21].

глобалізації інформаційних процесів, що супроводжуються різними видами злочинів проти особи, суспільства або держави, країни багато втрачають, якщо діють розрізнено, не дотримуючись загальних принципів та правил, визначених відповідними міжнародними стандартами. Узгодженість правових норм країн та спільнот за умов необхідності упорядкування інформаційних відносин, зокрема в електронно-інформаційному середовищі, є досить актуальною та складною проблемою.

Метою роботи є дослідження сучасних думок та розробка пропозицій щодо узгодженості інформаційного законодавства України з європейським правом.

Україна у зазначеній сфері керується, зокрема, Статутом Ради Європи від 5 травня 1949 року [6], Конвенцією Ради Європи “Про захист прав людини та основоположних свобод” від 1950 р. та Протоколами 1 – 8, 11 – 14 до Конвенції [7], статтею 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та їх державами-членами [8], Законом України “Про ратифікацію Угоди про відновлення Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво” [9], указами Президента України “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу” [10] та “Про затвердження Програми інтеграції України до Європейського Союзу” [11]. У Національній програмі інформатизації інтеграція України у світовий інформаційний простір визначається як одне з основних завдань [12].

На превеликий жаль, загальнодержавного інструментарію (системи) приведення інформаційного законодавства України у відповідність до положень європейського права не існує. Створення та удосконалення інформаційного законодавства України нагадує будинок, який будується без плану та загальної методики. Підтвердженням цього можуть бути, наприклад, думки з секретаріату Комісії по науці і освіті ВР України – *“Важливою проблемою залишається певна несистемність вітчизняної політики в інформаційній сфері. Значну кількість законодавчих актів ухвалюють для вирішення певних тактичних завдань, задоволення кланових інтересів, часто без урахування стратегічних орієнтирів та реалій українських умов [13, с. 21]. Український бізнес звик до цієї “системи” і вважає, що так краще маніпулювати нормами. Представник Комітету з питань моніторингу Парламентської асамблеї Ради Європи Рената Вольвенд зауважує: “Я постійно прошу, щоб Україна, нарешті, продемонструвала політичну волю. ...Для того, щоб моніторинг (законопроектної роботи в парламенті – від авт.) був знятий, потрібно щось робити” [14]. Іншими словами, в ПАРЕ вже втомилися моніторити Україну, але прогресу не бачать.*

Сьогодні, як і раніше, кожний ініціатор законопроекту чи підзаконного нормативного акта здійснює роботу на свій розсуд, майже не узгоджуючи їх з іншими, та досить повільно тлумачить поняття “європейське право”, в більшості випадків – як “система правових норм”. Зазначене відповідає позитивістському, легістському (від “lex” – закон) підходу в розумінні поняття “право”, за яким воно розуміється *“продуктом государства, реализации его власти, воли, усмотрения и произвола”* [15]. При легістській (авторитарній) моделі поняття “право” є тільки вузько нормативною категорією, що ототожнюється з актами, прийнятими державними органами. Як зазначається у [16], це зводить *“все богатство правовой действительности к наличию определенных требований, предписаний, нормативов”* державних органів.

Проте є інший тип праворозуміння та поняття “право”, за якого під “правом” мається на увазі природні, об’єктивно існуючі принципи, незалежні від волі, свавілля або законовстановлювальної (державної) влади. Головне полягає у тому, що правова регуляція базується, насамперед, на вихідних положеннях світогляду та теорії, які визначають та задають принципи правил поведінки. Тому, на наш погляд, “європейське право”

– це не “система правових норм”, як зазначено, зокрема, у [1], “європейське право” – це система суспільних уявлень про духовні цінності та справедливий життєвий устрій, історично сформовані світовою цивілізацією, та сформульовані на їх основі соціальні принципи взаємостосунків у вигляді норм права (правових формул європейських стандартів) щодо суспільних відносин у повсякденній діяльності різних суб’єктів, що охороняються та захищаються державою у нормах національного законодавства, та є суб’єктивним відображенням принципів взаємостосунків, визначених у європейських стандартах (більш детально див. у [17, с. 123-127]). Якщо виходити з вказаного, то у юриспруденції має існувати чітка різниця між поняттями “норма права”, яка визначає положення європейського стандарту, та “норма законодавства” – визначає положення національного нормативного акта. Тільки за таких умов можна говорити про наявність реально існуючого в державі “верховенства права”, про що задекларовано у статті 8 Конституції України, яка є нормою прямої дії.

На початку 1990-х р. у законодавстві України почали з’являтися слова “адаптація”, “гармонізація”, “інтеграція”.

За С.І. Ожеговим, “адаптація – це пристосування до умов, що змінюються” [18, с. 26]. В іншому словнику (див. [24]) “адаптація (от лат. adaptatio – пристосування): 1) пристосування діючих внутрішньодержавних правових норм до нових міжнародних зобов’язань держави без внесення будь-яких змін до його законодавства; 2) пристосування економічної системи і її окремих суб’єктів до умов зовнішнього середовища, виробництва, праці, обміну, життя, що змінюються”.

Згідно з одним з посібників Міністерства юстиції України під цим поняттям мається на увазі наступне: “Адаптація законодавства України до законодавства ЄС – це процес зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства ЄС” [19]. У цьому офіційному тлумаченні, по-перше, йдеться про “наближення” законодавств. По-друге – про “наближення” лише до законодавства Європейського Союзу (якого турбують питання економіки та єдиного ринку); про законодавство Ради Європи (визначає міжнародні стандарти у соціальних питаннях щодо прав і основоположних свобод) мови, як бачимо, немає. Питання – як конкретно “пристосовуватися”, “зближатися” досі не є достатньо зрозумілим. Головне – сьогодні у державі методології узгодженості законодавств немає, що сприяє та буде сприяти “вічному косметичному ремонту” законодавства України.

Академік НАН України та академік АПрН України Ю. Шемшученко у статті “Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом” [20, с. 3] торкається й такого цікавого аспекту: “Початковим пунктом гармонізації законодавства України з європейським правом є уніфікація термінології, що використовується в ...правових системах. Без цього важко досягти взаєморозуміння в правовій сфері. ... До термінологічних проблем відноситься й уточнення поняття або визначення об’єму поняття “гармонізація” законодавства”. У вітчизняній юридичній науці і практиці дане поняття також часто називають “адаптацією”, “імплементацією”, “апроксимацією” і т.д. Таке змішання понять не може бути виправданим з точки зору наукових підходів.

На мій погляд, найбільш широким і виправданим є поняття “гармонізації законодавства України з європейським правом”. Гармонізація дозволяє в м’якій формі приводити різні правові системи до загальноприйнятих вимог. При цьому гармонізуватися

* Від авт. Згідно зі словником (див. [25]) “гармонізація – взаємне узгодження, зведення в систему, уніфікація, координація, впорядкування, забезпечення взаємної відповідності економічних процесів, відносин, товарів, податків і т. д.”.

має не тільки національне законодавство по відношенню до європейського права, але і останнє – з національним законодавством. Адже саме національне законодавство є джерелом розвитку європейського права.

...Гармонізація систем національного і європейського права не може здійснюватися механічно. По-перше, продовжує діяти принцип державного суверенітету кожної країни. По-друге, кожна країна має багато особливостей, які слід оберігати і не втрачати в ході інтеграційних процесів. По-третє, ще не вироблено універсальних організаційних механізмів гармонізації відповідних правових систем”.

Щодо уніфікації термінології, то слід зазначити те, що вже понад 20 років європейські країни в міжнародних стосунках та в законотворчій діяльності на національному рівні використовують термінологічний багатомовний тезаурус Європейського парламенту EUROVOC [21].

EUROVOC виконує функції, покладені на багатомовні тезауруси, і відповідає міжнародним стандартам ISO 2788-1986 “Керівні принципи створення і розробки одномовних тезаурусів” та ISO 5964-1985 “Керівні принципи створення і розробки багатомовних тезаурусів”.

EUROVOC був спеціально розроблений для роботи з офіційною документацією інститутів Європейського Союзу. Він виступає в ролі мосту, який з’єднує всі системи документації, яка має відношення до діяльності Європейського Союзу, як всередині інститутів ЄС на національному та регіональному рівнях, так і в приватному секторі.

EUROVOC використовується бібліотеками інститутів Європейського Союзу, службами баз даних і їх користувачами, а саме: Європейським Парламентом разом з його базою даних EPOQUE, в якій містяться матеріали парламентських документів і бібліотечний каталог; Відділом офіційних публікацій ЄС з його базами даних (каталогом CATTEL) і Офіційним журналом ЄС, які використовують EUROVOC для своєї документації. Це надає доступ до документації, індексованої на базі тезауруса, що охоплює всі офіційні публікації інститутів ЄС, документацію Європейського Парламенту та використовується парламентами країн Європи (бельгійською Палатою Представників, іспанським Конгресом, Асамблеєю Португальської Республіки тощо).

Впровадження EUROVOC в Україні створює передумови для вирішення завдання зближення українського законодавства із законодавством ЄС. Пошукові можливості EUROVOC дозволяють відібрати нормативні акти держав-членів ЄС, що містяться у правових базах даних, за означеною темою. Завдяки тому, що використання тезауруса дозволяє виконувати пошук мовою користувача (для цього він повинен бути адаптований до відповідної мови) і знайти документи, викладені будь-якою з мов держав-членів ЄС, на яку перекладено EUROVOC (офіційно перекладено одинадцятьма мовами), користувач може визначити напрями пошуку та відібрати документи для першочергового перекладу. Крім того, розподіл документів за темами створює передумови для аналізу законодавства держав-членів ЄС та дозволяє порівнювати співвідношення та зміни у законодавстві за певними галузями в державах-членах ЄС.

На жаль, поширення в Україні зазначеного тезауруса в якості методично-термінологічної та інтеграційно-правової бази, зокрема щодо уніфікації юридичної термінології, поки що не відбувається.

Ю. Шемшученко також звертає увагу на поняття “європейське право”: *“Навколо нього ведеться багато дискусій як в нашій країні, так і за кордоном. ...Зараз уже загальновизнано, що європейське право подібне до міжнародного, але не тотожне йому. Головна відмінність полягає в тому, що міжнародне право не є юридично обов’язковим для держав. Наприклад, в Україні тільки ратифіковані Верховною Радою України міжнарод-*

дні договори стають частиною національного законодавства*. Що стосується права Європейського Союзу, то його директиви є обов'язковими для держав-членів, тобто мають пріоритет перед національним законодавством.

Проте, чи можна ставити знак рівності між правом Європейського Союзу і європейським правом? Частина фахівців на це питання відповідає позитивно. Але є й інша точка зору.

У більш широкому плані під європейським правом мається на увазі не тільки право Європейського Союзу, але й інших міжнародних європейських організацій, поперед усього – Ради Європи. На мій погляд, ця позиція має суттєві переваги. Право Європейського Союзу є складовою частиною європейського права. Останнє не є однорідним. Не всі акти для деяких європейських держав є обов'язковими у виконанні. Але всі акти мають щось таке, що об'єднує їх у загальну систему. Це, передусім, спільні інтереси людей, що проживають на європейському континенті.

...За змістом джерел європейське право класифікують як первинне і вторинне.

До першого відносяться, зокрема, засновницькі договори, що відіграють роль основних законів: Лондонська угода про заснування Ради Європи від 05.05.1949 р., Угода про Європейське економічне співтовариство 1957 р., Маастрихтська угода про Європейський Союз 1992 р. та ін.

Вторинне право – це акти, що приймаються органами міжнародних європейських організацій в порядку реалізації і конкретизації актів первинного права. Масив цих актів права істотно більший, ніж масив актів первинного права. До них, зокрема, відносяться конвенції, рішення, директиви, регламенти, рекомендації, рішення Європейського суду та ін. Їх кількість на сьогодні обчислюється сотнями тисяч. Європейський Союз ще в 1995 р. видав перелік і опис 800 найбільш важливих його актів, так звану “Білу книгу по підготовці асоційованих країн Центральної і Середньої Європи до вступу у внутрішній ринок Європейського Союзу”. На жаль, це видання і досі не перекладено українською мовою” [20, с. 2].

Наведене може свідчити про те, що сьогодні ми говоримо з Європою на різних мовах. І процес гармонізації потрібно починати з узгодженості юридичної термінології, зокрема, запровадження в практику термінологічного багатомовного тезауруса Європейського парламенту EUROVOC.

Розвиток інформаційних технологій та мереж, розширення виробництва технічних засобів і застосування комунікативної техніки, а головне – наявність людського фактору породили новий вид суспільно небезпечних діянь, у яких комп'ютерна інформація все більше стає об'єктом зазіхань. Атаки у глобальній мережі Інтернет, шахрайство з платіжними картками, крадіжки коштів з банківських рахунків, корпоративне шпигунство та поширення дитячої порнографії – тільки деякі зі злочинів, що поширюються. Такі протиправні діяння становлять суспільну небезпеку, реально загрожуючи інформаційній безпеці – складовій національної безпеки.

Національна інфраструктура держави щільно пов'язана з використанням сучасних інформаційних технологій та мереж. Діяльність фінансових, банківських, енергетичних, транспортних систем, керування повітряним рухом, швидка медична допомога тощо перебувають у повній залежності від надійної та безпечної роботи автоматизованих систем

* Від авт. Передачею 09.11.1995 р. ратифікаційних грамот Генеральному Секретарю Ради Європи Україна (рішення ВР України про приєднання від 31.10.1995 р.) зобов'язалась підписати та ратифікувати 155 Конвенцій.

На сьогодні результатом роботи по виконанню зобов'язань України перед Радою Європи щодо “інтегрування” в європейське право є лише 41 міжнародний документ [26].

обробки даних, що певною мірою ставить під загрозу не тільки інформаційну а й національну безпеку держави.

В умовах формування світового електронно-інформаційного середовища жодна держава не здатна протистояти цьому злу самотійно. Зважаючи на те, що значна частка засобів боротьби із злочинами належить до внутрішньої компетенції кожної держави, необхідно паралельно розвивати як національне законодавство, що спрямоване на боротьбу з комп’ютерними злочинами, так і спиратися на існуючий світовий позитивний досвід, узгоджуючи його з європейським правом, яке нормативно визначається у документах Ради Європи та Європейського Союзу.

Гармонізація національного інформаційного законодавства з європейським правом – питання, яке безпосередньо пов’язано із становленням нової юридичної науки, наукової дисципліни та нової юридичної галузі – “Інформаційне право”. Це передбачає наявність у державі спільних принципів наукового формування інформаційного законодавства, яке схильне до перманентних змін, та вирішення методологічних питань щодо створення базового, цілісного нормативно-правового акта для всієї інформаційної сфери держави, про що йдеться у [17].

В Україні вже створені не тільки наукові, а й законодавчі засади щодо здійснення систематизації інформаційного законодавства на рівні кодифікованого акта. Законом України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” від 09.01.2007 р. № 537-V (частина 2 Розділ III. “Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні”) передбачено: *“З метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства необхідно створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права, ...здійснити кодифікацію інформаційного законодавства.*

...При створенні інформаційного законодавства слід керуватися загальними принципами Конституції України, а також базуватися на принципах свободи створення, отримання, використання та розповсюдження інформації; об’єктивності, достовірності, повноти і точності інформації; гармонізації інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній діяльності; обов’язковості публікації інформації, яка має важливе суспільне значення; обмеження доступу до інформації виключно на підставі закону; мінімізації негативного інформаційного впливу та негативних наслідків функціонування ІКТ; недопущення незаконного розповсюдження, використання і порушення цілісності інформації; гармонізації інформаційного законодавства та всієї системи вітчизняного законодавства” [22].

Аналіз упорядкування інформаційних відносин в Україні і в міжнародній практиці дозволяє визначити ряд основних положень на рівні інформаційного законодавства, що виступає публічно-правовою основою інформаційного права:

- предмет правового регулювання – інформаційні та інформаційно-інфраструктурні відносини;
- об’єкти інформаційних відносин – інформація (знання, відомості) та дані (електронні сигнали й структури в е-просторі, до яких інформація пристосована);
- метод правового регулювання – системне, комплексне застосування методів цивільного, адміністративного і кримінального права (що визначає міжгалузеву сутність публічно-правового регулювання) з урахуванням методів приватноправового регулювання (на рівні угод, добрих звичаїв, традицій, норм суспільної моралі, ділової етики).

Через предмет правового регулювання та міжгалузеві інститути права інформаційне право має зв’язок з іншими галузями права (господарським, трудовим та ін.) і створює з ними складну, велику, агреговану гіперсистему права інформаційного суспільства.

Серед основних напрямів упорядкування та регулювання інформаційних відносин, які складають правове поле інформаційної діяльності, можна виділити наступні:

- забезпечення правового режиму формування і використання національних інформаційних ресурсів щодо збирання, обробки, зберігання та поширення інформації;
- створення системи юридичних процедур реалізації конституційних прав громадян України стосовно охорони та захисту їх персональних даних за умов розвитку процесів інформатизації державних органів управління;
- забезпечення умов для розвитку гарантій, охорони і захисту всіх форм власності на інформацію, інформаційні продукти, інформаційні ресурси, інформаційні технології та інформаційні послуги;
- забезпечення сумісності і взаємодії державних та регіональних інформаційно-комп'ютерних систем і мереж в єдиному інформаційному просторі України;
- забезпечення балансу прав і обов'язків людини, суспільства і держави з урахуванням інтересів національної безпеки, складовою якої є інформаційна безпека.

Деякі висновки.

1. Курс на інтеграцію до Європейського Союзу є одним із пріоритетів зовнішньої політики України. Ознайомлення, дослідження та більш активне застосування набутих знань про європейське право у законодавство Української держави є необхідною умовою успішного подолання труднощів на шляху України до ЄС.

Дуже важливим є системність у застосуванні знань про європейське право, що сприятиме: а) кращому розумінню історії становлення та тенденцій європейської політики; б) визначенню, офіційному закріпленню та запровадженню методології приведення інформаційного законодавства України у відповідність до положень європейського права, яка має створювати реальні умови у практичних кроках наближення законодавства України до права Європейських Співтовариств.

2. На наш погляд, на сучасному етапі можна говорити лише про “адаптацію” (наближення) правової системи України до європейського права, тобто про приведення положень національного законодавства у відповідність до європейських принципів поведінки. Це пов'язано з найважливішими кваліфікаційними характеристиками європейського права, до яких відносяться: 1) верховенство європейського права по відношенню до національних систем права держав-членів; 2) пряма дія (обов'язковість застосування європейського права для усіх суб'єктів права); 3) інтегрованість в національні системи права держав-членів (обов'язковість автоматичної інкорпорації європейського права у національні правові системи); 4) юрисдикційна захищеність (імперативна обов'язковість для всіх національних судів і прирівняних до них органів, а рівно і судових інстанцій Європейських Співтовариств забезпечувати судовий захист прав і інтересів всіх суб'єктів згідно з положеннями європейського права).

Щодо “гармонізації законодавств”, тобто про врахування (“впровадження”) у європейському праві сучасного українського менталітету, то мова про це може йти лише у стратегічному аспекті, коли в країні дійсно буде панувати “верховенство права”, яке відповідає “верховенству права” РЄ та ЄС.

У наш час принцип “верховенство права” РЄ та ЄС одержав визнання в усіх державах-членах Європейських Співтовариств. Не викликає суперечок формула про те, що у разі колізії національних норм і європейського права переважну силу має останнє. Більш того, цей принцип набув універсального значення, тобто правопорядок, діючий в рамках Європейських Співтовариств у межах його ведення і в рамках наданих суверенних повноважень, має верховенство по відношенню до національного правопорядку.

3. Інформаційне законодавство України потребує системності в правовому упорядкуванні інформаційних відносин різних галузей господарства та узгодженості його з європейським правом. Це визначає необхідність наявності у державі базового правового акта для всієї інформаційної сфери.

Таким базовим правовим актом, що структурує, упорядковує та врегульовує інформаційні відносини має бути кодифікований акт щодо таких головних понять, як інформація, інформатика, інформатизація та інформаційна безпека.

Сфера застосування цього правового акта визначає нову галузь законодавства – інформаційне право як умовно окрему, автономну складову загального права України. Сам кодифікований акт пропонується назвати Кодексом України про інформацію.

4. Кодекс України про інформацію має отримати офіційний статус пріоритетності в системі інформаційного законодавства України стосовно усіх інших нормативно-правових актів щодо інформаційної сфери, про що необхідно обов’язково зазначити у його прикінцевих положеннях.

Використана література

1. Л.М. Ентін. Право Європейського Союзу: основні категорії та поняття : навчальний посібник / Л.М. Ентін. – К. : ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 102 с.
2. Хартли Т.К. Основы права Европейского Сообщества. Введение в конституционное и административное право Европейского Сообщества / Т.К. Хартли. – М., 1998.
3. Топорнин Б.Н. Европейское право : учебник / Б.Н. Топорнин. – М., 1998.
4. Право Европейского Союза ; отв. ред. Кашкин С.Ю. – М., 2002.
5. Право Европейского Союза : правовое регулирование торгового оборота : учебное пособие ; под ред. Безбах В.В., Капустина А.Я., Пучинского В.К. – М., 1999.
6. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року. – (Дата ратифікації : 31.10.95 р. Дата набуття чинності : 09.11.95 р.). – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_001](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_001)
7. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. – (Дата підписання: 04.11.50 р. Дата ратифікації: 17.07.97 р.). – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004)
8. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. – (Дата підписання: 14.06.1994 р. Дата ратифікації: 10.11.1994. Дата набуття чинності: 01.03.1998). – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_012](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_012)
9. Про ратифікацію Угоди про відновлення Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про наукове і технологічне співробітництво : Закон України від 1 липня 2004 року № 1964-IV. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1964-15](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1964-15)
10. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615%2F98](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615%2F98)
11. Програма інтеграції України до Європейського Союзу : указ Президента України № 1072/2000 від 14.09.2000. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00](http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00)
12. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
13. І.Б. Жилияев. Інформаційне право України: теорія і практика: монографія / І.Б. Жилияев. – К.: Парламентське видавництво, 2009. 104 с.
14. В ПАСЕ устали мониторить Україну, но прогресса не видят / “Подробности” от 9.12.2009. – Режим доступу : [//www.podrobnosti.ua/power/2009/12/09/650017.html](http://www.podrobnosti.ua/power/2009/12/09/650017.html)
15. Проблемы теории государства и права ; под ред. В.С. Нерсисянса. – М., 2001. – С. 136.

16. Ильичев Л.Ф. Мировоззренческие и методологические функции истории материализма / Л.Ф. Ильичев // Методология проблем общественных наук. – М., 1979. – С. 24.
17. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин: монографія / В.М. Брижко. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2009 р. – 418 с.
18. Ожегов С.И. Словарь русского языка : 70000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н.Ю. Шведовой. – [21-е изд., перераб. и доп.]. – М. : “Русский язык”, 1989. – 924 с.
19. Методично-нормативний посібник з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу ; під заг. ред. міністра юстиції України С. Станік. – К. : “Логос”, 2000. – 120 с.
20. Ю. Шемшученко. Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом // “Правова інформатика”. – № 3/2004. – С. 2-5.
21. Тезаурус EUROVOC: автоматизована інформаційно-аналітична система порівняння законодавства України із законодавством держав ЄС : посібник ; за ред. академіка НАН України В. Тація та академіка АПН України В. Зайчука. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – 383 с.
22. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
23. Поняття “інтеграція”. – Режим доступу : [//www.determiner.ru/dictionary/222/word/%C8%CD%D2%C5%C3%D0%C0%D6%C8%DF](http://www.determiner.ru/dictionary/222/word/%C8%CD%D2%C5%C3%D0%C0%D6%C8%DF)
24. Поняття “адаптація”. – Режим доступу : [//www.jur-words.info/?subaction=showfull&id=0000000084&archive=&cnshow=news&start_from=&ucat=1](http://www.jur-words.info/?subaction=showfull&id=0000000084&archive=&cnshow=news&start_from=&ucat=1)
25. Поняття “гармонізація”. – Режим доступу : [//www.determiner.ru/dictionary/222/word/%C3%C0%D0%CC%CE%CD%C8%C7%C0%D6%C8%DF](http://www.determiner.ru/dictionary/222/word/%C3%C0%D0%CC%CE%CD%C8%C7%C0%D6%C8%DF)
26. Щодо запровадження в Україні європейських стандартів (пошук на сайті Верховної Ради України за ключовими словами “Європейська конвенція” та за станом документів “чинний”). – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

~~~~~ * * * ~~~~~